

Олексій Опанасюк
м. Житомир

ПОВЕРНЕННЯ ПРОРОКА

1. Над Здвижем тільки небо!..

Перші, більш-менш нормальні згадки й відголоски, а далі й глибші та ширші публікації про народжену тут людину, знану у світах і так ревно приховувану в Україні, прецінь за всіма замками й печатями, з'явилися в ще недавно, як для нас, теперішніх, перебудову, спущену за перстом Москви, а зніційовану "хрестителем гласності в СРСР" Михайлом Горбачовим, який і гадки не мав, що та гласність у супрязі з небаченою інфляцією рубля стане згубною як для керівної партії, так і для її дітища "ленінської держави робітників і селян" й самого її останнього керманича.

"То із сином Олесем, то зі своїм редактором (колишньої в Брусиліві "колгоспноправдівської" газети) Іваном Охріменком, навідуючись до родинного містечка Івана Огієнка, не обминали, відтак все зацікавленіше розшукували стежки й місцини, де народився, вчився, бував згодом у родичів, сусідів, земляків, іменитий син цієї сторони, напивували людей, з якими він спілкувався, збирали й занотувували чути про нього. То правда, що до свого славного односельця рідко хто з брусилівців горнувся прихильно, мало хто знав щось путнє і правдиве про нього – здебільшого ж одмахувався, а близькі родичі, як правило, одмовчувалися, хоч і дещо знали-відали про нього, як поволі з'ясовувалося, немало, та й сам їхній гурт, як гриби по дощу, зростатиме. Найближче до повернення пророка стояли чорнобильські переселенці з Народич:

— Він був вимушено у діаспорі, де Канада, а ми тут також, як у діаспорі, теж не з доброї волі!

Наслухалося й таке:

— Над Здвижем тільки небо наше, українське, де зійдемося всі ми, а Брусилів, весь ландшафт його, і люд на нім ще ні, – і це не без смутку поділяв Іван Лукич Охріменко, теж уродженець містечка.

Однозначно трималися чиновні містечкові парсуни й цілого району, що саме після розвалу Чорнобильської АЕС відновився як прихисток для переселенців із зони. Уже плелися за нами незалежницькі роки, а чинущі продовжували проливати сльози за днем учорашнім і немилосердно гудити Михайла Горбачова, як такого, що

"розвалив непорушний СРСР", шпетили і його соратників, і в тій кумпанії не обминали Івана Огієнка, що й мертвий не дає їм спокою, йому ж бо, дорікали, "не треба було тікати з квітучої радянської України аж до гнилої імперіалістичної Канади, помирати там, та ще й митрополитом. Не хочемо знатися з таким запеклим клерикалом".

По якомусь із чергових наших відвідувань Брусилова один із незмістимих місцевих "вождів" просичав: "А цей ще один землячок приїздить із такими ж, як сам, сумнівними наставниками (мали на оці Івана Охріменка, юриста Юрія Дорогіна), хоче відшукати тут сліди Андрія Шептицького..." Це потішило, вперше місцева номенклатура оцінювала опального земляка так достойно – врівень з унікальною й грандіозною постаттю митрополита Андрія Шептицького.

Влітку 1991 року Житомирська організація Спілки письменників України утворила оргкомітет для відзначення 110-річчя з дня народження та 20-річчя пам'яті видатного вченого, громадського й державного діяча Івана Огієнка – митрополита Іларіона (голова Опанасюк О.Є., заступники Башинський Г.І., Бондарчук Л.І., секретар Крук З.М.). Через якийсь час пропонує першому секретарю СПУ Юрію Мушкетику утворити аналогічний республіканський оргкомітет у Києві. Він запитує: "Який стосунок має письменницька спілка до Івана Огієнка?" Кажу: "Огієнко – автор духовний поезій, вони в нас досі не шанувалися й не аналізувалися; до того ж драматург, історик літератури". – "Духовна поезія – царина особлива", – задумався Юрій Михайлович, і вже його наступне запитання засвідчило згоду: "Хто очолить? Ви?.." Кажу: "Ні, ситуація в області така, що заступником зроблю більшого". – "Зрозуміло, треба Черчіля! Тоді хто ж?" Називаю академіка Миколу Жулинського. Юрій Михайлович погоджується.

13 липня 1991 року створюється, а потім 26 вересня розширюється і починає діяти досить поважний і дійовий комітет, який повів у державі всі роботи з підготовки й першого відзначення ювілею Великого Українця. Підохочений цим та маючи вже й постанову секретаріату СПУ, заходжу до голови облвиконкому Антона Малиновського і пропонує утворити свій, місцевий, але вже, так би мовити, "урядовий" комітет зі вшанування науковця й державця. Пан А.Малиновський запрошує до себе на нараду свого заступника Романа Петронговського, сам же, ніби реп'яхами, обмотаний клопотами: ще до світанку 19 серпня 1991 року благословив розгонистим "к руководству" одержану вночі горезвісну телеграму ГКЧП, тепер не знає, як од такої оперативності одшкребтися. Жаліється: "Обчіпляли облвиконком плакатами, пікетують... Я ж написав тільки "к руководству", а цей бешкетний Рух і його керманіч Васильчук твердять, що "к исполнению"! Гекачепістом обзивають". Кажу – хай зненацька, але заспокоююче: "Те, що ви – гекачепіст, – природньо, такий ви є, і це добре. Не було б таких, як ви, то Москва нагально б увела додаткові танки й дві дивізії до Києва, Львова, а по решті областей пройшлася б лише бетеерами – і незалежності гаплик!.. Власне, відтягли б незалежність іще на добрий

десяток літ... Тут проявив мудрість Леонід Кравчук, не перестарався й іншим цього не дозволив”.

Пан Малиновський на це й не муркнув.

Згодом, ніби в чергу, – ще одне ”подвижництво” обласного чільника-гекачепіста в уже незалежну пору: на 70-річчя відомої трагедії в Базарі всі підходи до села було перекрито тягачами, самоскидами, гуртами ”людей у фуфайках та пижикових шапках”. Не пропустили нікого, хто хотів уклонитися могилі 359 героїв-українців. Дурнішого чи й міг придумати хто, вкупі з референтами або без них, – і так затято втілити... Однак соратник керманича області, ”висуванець Бердичева” (вів там у ПТУ виховну роботу й на півставки виконробство, якое утрапив у номенклатурний резерв обкому партії – а з цього резерву черпали і в незалежницькі часи!), тепер – заступник голови облвиконкому з виконавчої роботи через те й втілював і ”базарську операцію”, – ширшав у плечах: ”Миша не пробігла”

Кажу п. Малиновському відверто: ”Тут годилося б змити чи й залізати провини. Можна в такий спосіб: перевидати в Житомирі книгу Дмитра Герчанівського про Другий зимовий похід, де документами повідано про героїв-повстанців, полеглих під Базаром”. Подаю йому перше видання, яке передав Михайло Прилуцький на тиждень почитати. Голова вголос зчитує назву ”Вигнати окупанта”, вбирає власну голову в плечі: ”Це ж вигнати росіян з України?”, далі гортає книжку хапкама, аж ось надibuє у ній присуд п’ятірки про розстріл 359 учасників листопадового рейду, а під ним – підписи Гаркавого, Якіра, Котовського... Запитує: ”Як же тепер бути з Котовським і Якіром, героями громадянської, вони ж увінчані в нас назвами вулиць?..” Висловлююсь без лукавства: ”Які були, такі й залишаться”. У відповідь: ”Ні, ми ще до цього не готові”. Ну, думаю, тепер і Огієнка не пропустить! ”І для чого було заводитись?” Однак намагаюсь переконати: ”Це наш високий земляк, державний діяч, ніколи не шанував більшовиків, це так, його таврували ворогом, зрадником, це так, але він наш: така наша історія, для вас, як урядовця, спадщина, як цивілізовані люди, маємо вшанувати цього земляка”. Подіяло: голова облвиконкому погоджується, невдовзі письменницький оргкомітет стає загальнообласним, а на здійснення заходів влада виділила 2 тис. карбованців. Пригадую, за 1,5 тис. крб. виготовили художній портрет Івана Огієнка (він тепер в аудиторії, де засідає Комітет у справах премії імені Івана Огієнка), на решту 500 крб. – замовили афіші, запрошення на заходи в Брусиліві, Житомирі, Києві. Той же заступник голови облвиконкому по виконавчій роботі порадив оприлюднювати достоту сміливу позицію облвиконкому і на прийомі гостей у Брусиліві виголосив полум’яну, високопатріотичну щодо України промову, яка припала до смаку навіть високо титулованим киевчачам. Микола Жулинський, наприклад, запитав: ”Олексю, де ви такого зама доп’яли?” Кажу: ”Схоже, самі виростили”.

То було після відкриття меморіальної стели біля родинного обійстя Огієнків і першого літературно-мистецького вечора на пошану Івана Огієнка, народженого 15 січня 1882 року в Брусиліві, де, крім киевичів, були гості з Вінніпега (Канада), Пряшева (Словаччина). Наступний вечір – у Києві, 2 лютого, в національно-знаковій оселі – будинку, де засідала Центральна Рада, де бував міністр (у двох іпостасях) Іван Огієнко. А перші Огієнківські читання – в Житомирі на базі місцевого педінституту, в Києві – на базі Інституту філософії НАН України. Того ж квітня у Кам'янці-Подільському відбулась велелюдна й творчо потужна науково-теоретична конференція "Духовна і науково-педагогічна діяльність І.Огієнка в контексті українського національного відродження" з діловими рекомендаціями; там же зродилася і втілилася думка про Всеукраїнське товариство Івана Огієнка з центром у Кам'янці, утворено оргкомітет під орудою Євгенії Сохацької, декана Кам'янець-Подільського педінституту (нині – університет, а колись його фундатором і першим ректором був Іван Огієнко). Після Всеукраїнської наукової конференції "Іван Огієнко (Незабутні імена української науки)", що проходила тогорічного травня в залах Львівського держуніверситету імені Івана Франка, відбулася й перша, установча конференція згаданого Товариства, на якій мені довелося головувати, і було обрано його раду: голова Євгенія Сохацька (Кам'янець-Подільський), заступники голови Андрій Бурячок (Київ), Олег Купчинський (Львів), Олексій Опанасюк (Житомир), відповідальні секретарі Сергій Болтівець та Ірина Тюрменко (Київ). Такий склад керівного органу Огієнківського товариства (і особистісний, і географічний) став визначальним щодо перших центрів огієнкознавства. При підбитті підсумків науково-теоретичної конференції в Київському міжрегіональному інституті удосконалення кваліфікації вчителів, присвяченої Іванові Огієнку, було повідомлено, що Міністерство юстиції України зареєструвало Статут Всеукраїнського Товариства Івана Огієнка з центром у Кам'янці-Подільському.

2. Як народжувалася премія ще одного іменитого земляка

Ті перші незалежницькі роки вибухали буйновітом громадських товариств, фондів, а ще символів, орденів, премій. В окремих областях цих премій поставало до десятка, а то й до дюжини. В нашій області ще раніше була єдина премія – імені Миколи Шпака, її присуджував обком комсомолу. Пішли з авансцени партія та комсомол, а з ними й комсомольська відзнака, хоч і мала авторитет добрий.

Постало питання про нову премію – і таку, яка б шанувалася всіма. Отож, щоб мала авторитетне ім'я. Їх, поважних і авторитетних імен, в житомирській стороні чимало, однак геть розібрані: Леся Українка, Олена Пчілка, Максим Рильський, Володимир Короленко – Києвом (для премій всеукраїнських), Борис Тен – Рівним... І от на початку 90-х засяяло ім'я Івана Огієнка, чие по-

вернення в Україну було давно очікуваним і жаданим, призначеним самою долею. Вертався він у тому ж "ключі", що й Михайло Грушевський, Володимир Винниченко, Симон Петлюра – тільки, на відміну від них, обляяних, оббреханих та гнаних, Івана Огієнка, як уже зазначалося, з пам'яті материкових українців було чи не найбільш затято випалено. Ще б пак, один із найдосвідченіших, найінтелігентніших, найпрацьовитіших українських державців, він од раннього сирітства й до ієраршого досягу в науках, православ'ї, в усьому, що судилося впродовж дев'яноста літ, не зазіхав на чуже, не спокушався "райськими яблучками" соціалізму й комунізму, сповідував Бога й Україну, волю – як міру, правду – як закон, бо без правди й волі не буде України; шанував душевну чистоту й людську порядність, завдяки яким чоловік в Україні – не принизливий "милостивий государь", а гідний "добродій", завдяки яким уся українська людність незнищима в історичному потенціалі.

Тоді й думалося про неординарну відзнаку з ім'ям цієї високо достойної людини, вченого-універсаліста, мужа дії та обов'язку, подвижника духу праведного, чий талант, культура, мораль – поза всякими сумнівами. А ще спогадалось, як у Кам'янці-Подільського, коли йшлося про Всеукраїнське Товариство Івана Огієнка, про статус і статут цієї інституції, запропонував свої послуги мій сусід у залі педінституту Сергій Болтівець із Києва. Я познайомився ближче й довідався, що це не тільки активний науковець й ентузіаст, як примовляється, багатьох корисних справ, а й тямущий знавець нормативно-правових актів, знавець, яких тоді й нині не багато. Тож пишу до Сергія Івановича листа й запрошую до гурту авторів Положення про Огієнківську премію. Невдовзі одержую згоду, й між нами зав'язується ділове листування, шукання засадничих і правових норм "Житомирської відзнаки за неподобний дух і невтомність в ім'я України" і "Відродження Брусилова як одного з давніх духовних центрів Києво-Волинської землі".

Михайло Слабошпицький (має дві літературні відзнаки, освячені в символічному єднанні славетними іменами матері – Олени Пчілки – й дочки – Лесі Українки) якось зронив, що премії існують майже в усьому світі. То чому б не мати ще одну в Україні, котра в цьому відношенні знаходиться між Францією, де нагород найбільше, і Швейцарією, де взагалі обходяться без орденів і медалей (до того ж швейцарським громадянам не рекомендується одержувати нагороди інших держав)? Здавалося б, практика Швейцарії – безглузда. І водночас це логічно: все, що здобув, звершив, чого досяг, – для твоєї ж батьківщини, твоєї держави, для людства всього, – це й є честь найвища. Хоч сама людність до такого пошанування ще задалека...

Як би там, що й де не ведеться та чиниться, а впродовж чи не всього року 1993-го творилося Положення – спершу як обласної премії. Але ж таке ім'я! Ладилося б іти до статуту всеукраїнської, хоч би й громадської, тобто символічної з матеріального боку... Хто б міг фінансувати? Переважила пропозиція щодо кількох установців:

Житомирської обласної Ради народних депутатів як державницької структури, Спілки письменників України та Всеукраїнського Товариства Івана Огієнка. Виходила премія громадсько-державна (чи державно-громадська) – незвичний симбіоз натоді. Найперше, премія мала бути незалежною – від слабкостей засновників, від будь-якого й будь-чого. До цього спонукала й нівеляція офіційних нагород, яка не спинялася, а, навпаки, посилювалася після здобуття Україною незалежності. Як у минулі, особливо брежнєвські, часи, до нагород ставали в черги, представлення вирішувалося приятельськи, віншували спиритних лакеїв учорашнього дня. В обласному театрі, що до самої незалежності гвалтував глядача виставами за відомою трилогією лауреата Ленінської премії в галузі літератури Л.І.Брежнєва, куди не глянь – утрапиш на "заслуженого чи на народного достойника". Як правило, новими нагородами відзначали ревних борців... проти незалежності й державності. Перших високих відзнак вільної України, як не смішно, в Житомирі удостоїлися обласні гекачепісти, що в основному залишилися у владних структурах, більші чи менші начальники, які плакали за минулими світлими обр'ями і, не криючись, гудили незалежність, зневажали державні символи й оглядалися на Москву, яка свого часу роздавала чини їм, догідливим застійникам, – ніби на зло демократії, гуманності... Не криюся, премія розроблялась і як спроба альтернативи таким нагородам. Акцентувалися висока фаховість претендентів, подвижництво, незалежність поглядів, державницька спрямованість діяльності та ін.

Щоб уникнути тиску засновників, структур і осіб, що не позбулися "телефонного права", вирішили утворити Комітет з премії імені Івана Огієнка, який був би постійним і незалежним (кожен засновник делегував до Комітету трьох членів, вони самі обирали голову, заступника голови, відповідального секретаря, скарбника), на свій об'єктивний розсуд вирішував би долю нагороди; водночас склад його щороку обновлювався б на дві третини. Комітет мав дбати про Огієнків дух і "освоєння його трудів" достойниками премії і уникати того, щоби праці про особу самого І.Огієнка та про його доробок, на відміну від практики ленінських премій, пов'язувалися з однойменною нагородою, хоч чимало науковців, освітян, що стають претендентами на огієнківців, не без цього. Тож перевага надається тим, хто не зацікалюється на одній особі, на "іменинникові" відзнаки.

Нарешті проєкт Положення готовий, обговорений і схвалений Спілкою письменників України й радою Всеукраїнського Товариства Івана Огієнка, розсилаємо його засновникам. Особисто заносу до голови облвиконкому А.Малиновського, той схвалює, але стосовно коштів радить завітати до голови обласної Ради С.Рашевського; без нього жоден карбованець не рухається. Відвідаю голову облради, той каже, що потрібна згода голови облвиконкому. Повідомляю: "Йду оце від нього, він не проти", – і Станіслав Ілліч відразу до діла: "Готуйте матеріали, у травні буде сесія, на ній і розглянемо. Але

перед цим треба, щоб своє слово сказала комісія з питань культури, вона засідає 17 травня, то ж її й проінформуйте з цього питання”.

3. На перехресті й розхресті

Мої тодішні ходіння по високих інстанціях в пам'ятку й до тепер. Звичне отирання стін у приймальнях, тривалі посиденьки в кабінетах і балачки, довгі з того, що часто переривалися надокучливими телефонними дзвінками, особливо чогось міжміськими. Коли я візитував у С.Рашевського, то йому дзвонили спочатку з Луганська, потім із Донецька – якийсь Смирнов, як виявилось, тамтешній голова облради, попереджав житомирського колегу: "Вы там смотрите, не пропустите дальше бандеровцев, мы здесь стоим твердо!" Коли був у А.Малиновського, то йому також дзвонив якийсь побратим, але вже із Запоріжжя і, ніби змовившись з Донецьком, запевняв: "За Дніпро не пропустимо западенців, тільки ж ви в Житомирі не підведіть..." Щось провокувалося, щось готувалося (в скорочасі за телеграмами з Луганщини й на диво Площеві та Кравчукові було скликано сесію Верховної Ради, яку хотіли зробити "поворотною"). Обом моїм житомирським керманічам я не задрив: почувалися вони як на перехресті й розхресті – до речі, ще й між собою чубилися, що простежувалося й у ситуації з коштами для Огієнківської справи. Пан С.Рашевський з однодумцями горнувся до демократії, незалежності, державності України, пан А.Малиновський з більш численною командою тримався учорашнього, примушував С.Рашевського не брати кошти за приміщення з компартійних осередків, що відновлювалися діючою номенклатурою та червоними ветеранами й селилися, як правило, в Радах, а той упирався, вважав це незаконним, з чого А.Малиновський не обминав жодної наради чи засідання, аби же самовиразитися: "Не розумію тих, хто вчора в одне вірив, а сьогодні вже в інше".

17 травня 1994 р. я інформував комісію облради з культури відносно Положення про премію та її йменування, зчитав з першої сторінки текст дослівно, а далі передав мету й завдання нагороди; розповів про перші вшанування Івана Огієнка в державі. Члени комісії слухали зацікавлено й водночас якось вимушено, тиша стояла в кімнаті, як сама чемність. Запитань до мене не надійшло, і голова комісії Віра Козачук подякувала за інформацію, тут же пообіцяла, що вона, як керівник цього підрозділу облради, завтра доповість про Положення на сесії. Після засідання комісії пішла відразу до "виконроба".

Вертався я із засідання комісії, як після доброї роботи, аж раптом несподівана думка: люди, які мене слухали, зовсім нічого не знають про Івана Огієнка... Зізнаватися в цьому соромилися чи не хотіли?.. Довідатися щось більше про нього не прагли – отже, не прихильні. Самого мене на завтрашню сесію не запрошено: справа, мовляв, практично вирішена, турбуватися немає підстав...

При цих розмислах зустрічаю – того ж дня! – одного з обласних депутатів, вчителя й письменника Василя Дацюка. З яки-

мось іще неясним передчуттям прошу його, аби він пристав до справи виключної ваги, певною мірою підтримав чи її продублював те, що мала й пообіцяла зробити голова комісії.

Моє передчуття справдилося: Віра Козачук чомусь на сесію з рідної Чуднівщини не прибула. Ні заступникові, ні комусь іншому справи не доручила. Тож оголосили питання щодо Положення про Огієнківську премію, не було доповідача і взагалі нікого, хто підійшов би до трибуни. Тоді й зголосився взяти це на себе Василь Дацюк, він розповів колегам про Івана Огієнка, якого краще знають за кордоном, ніж там, де він народився. Депутат-поет, як мені переказували, переконливо довів доцільність премії імені Івана Огієнка. Більше на слово ніхто не зголошувався. Головуючий С.І.Рашевський вже хотів поставити питання на голосування, як його випередила начальник облвідділу юстиції Алла Никончук, заявивши, що премія всеукраїнська, тож її треба затверджувати в Києві, в Міністерстві юстиції, а не тут, у Житомирі. Під впливом цього виступу вирішили Положення про премію направити до столиці. Як потім переповів мені Василь Осипчук, завідуючий облуправлінням освіти, справу мало не згубили. Врятував премію сам головуючий С.Рашевський, запропонувавши довести до вирішення хоча б питання з виділенням коштів на неї, – і депутати проголосували (при одному, що утримався) за виділення, як і передбачалося, під щорічну премію 30 млн. карбованців (з розрахунку 6 млн. карбованців на кожну з п'яти номінацій).

Досі зберігаю витяг із протоколу XX сесії обласної Ради народних депутатів XXI скликання від 18 травня 1994 року, його підписали голова сесії Станіслав Ілліч Рашевський і секретар Мар'ян Целестинович Талько – тодішній представник Президента України (нині голова держадміністрації) в Попільнянському районі, де народився Максим Рильський; Мар'ян Талько чимало зробив для створення музею-садиби родини Рильських в Романівці, він шанований в інтелігентських колах як людина діла, як тямовитий керівник. Приємно, що підписали цей документ люди, не байдужі до України, до її культури, достойників і пророків...

Грошова частина премії нормувалася в Положенні пунктами 1.4 та 1.5, вони гарантували фундаментальність справи, а саме:

"1.4. Огієнківська премія планується за бюджетом Житомирської обласної Ради народних депутатів окремою статтею і присуджується до 15 січня щороку. Розмір Огієнківської премії може бути збільшений за рахунок додаткових цільових асигнувань громадських, політичних, релігійних організацій, установ, підприємств, окремих громадян України та інших держав, які внесли відповідні кошти на рахунок Житомирської обласної Ради народних депутатів цільовим призначенням на статтю "Огієнківська премія".

1.5. Огієнківська премія виплачується в чинній українській валюті. При наявності застережень пожертвувачів, які внесли кошти на валютний рахунок Житомирської обласної Ради народних депутатів,

у валютах інших країн світу, додаткова частина Огієнківської премії виплачується у відповідній валюті згідно з чинним законодавством”.

Узгодивши й "відшліфувавши" Положення та враховуючи, що сесія облради пішла шляхом, на який її спрямувала Алла Никончук, фундатори премії надіслали такого листа до Міністерства юстиції України:

"Просимо зареєструвати Положення про премію імені Івана Огієнка, утворену Спілкою письменників України, Всеукраїнським Товариством Івана Огієнка та погоджену з Житомирською обласною Радою народних депутатів.

Іван Огієнко – письменник, перекладач, педагог, державний і церковний діяч, уродженець с. Брусилова Житомирської області.

Огієнківська премія буде сприяти дальшому розвитку національної культури, утвердженню Української державності, міждержавної, міжнаціональної та міжконфесійної злагоди. Премія присуджується за заслуги в галузях: літератури, мистецтва, науки, освіти, громадської, політичної та церковної діяльності.

Текст положення додається.

Голова Житомирської обласної Ради народних депутатів – С.І.Рашевський.

Голова Всеукраїнського Товариства Івана Огієнка – Є.Сохацька.
Голова Ради Спілки письменників України – Ю.Мушкетик.
04.06.1994 р.”

Заручившись підписами засновників та їхніми печатками (крім Огієнківського товариства, де такої ще не виготовили), подали на затвердження до Мінюсту. Співробітниця управління громадських об'єднань Міністерства юстиції України Н.Лукашова, яка реєструвала Всеукраїнське Товариство Івана Огієнка, роз'яснила: затвердження, реєстрація чи погодження Положення про премію, як документа, належить до статутної діяльності засновників, – отже, ними затверджується й реєструється, а Мінюст держави має бути поінформований про це, його роль за чинним законодавством тим і обмежується. Додала, що документ наш відповідає нормативно-правовим вимогам, і що вона бере його до своєї картотеки, як варіант цікавий, вимоги в ньому – "чи не врівні з премією Нобеля"! Щодо реєстрації, то найвище тут, як уже зазначено, – воля засновників. Словом, хай щастить!

В цім часі Спілка письменників України та Всеукраїнське товариство Івана Огієнка обмінялися між собою й надіслали до Житомира повідомлення про "ратифікацію" Огієнківського Положення. Подаю одне з цих повідомлень:

"Голові Житомирської обласної Ради народних депутатів Рашевському С.І.

Копія: голові Ради Спілки письменників України Мушкетіку Ю.М.

Всеукраїнське товариство Івана Огієнка повідомляє про затвердження Положення про премію імені Івана Огієнка, здійснене відповідно до Статуту Товариства (номер державної реєстрації Мінюсту України 476 від 15.07.1993 р.) рішенням статутного органу

– ради Товариства від 17 червня 1994 р., протокол № 2 за погодженням з Міністерством юстиції України.

Матеріали про затвердження Радою Всеукраїнського Товариства Івана Огієнка Положення про премію та текст затвердженого Положення передані Управлінню об'єднань громадян Мініюсту України 21.06.1994 р. для інформації та постійного зберігання.

Виходячи з вищезазначеного, рада Товариства Івана Огієнка повідомляє, що положення про премію імені Івана Огієнка набуло юридичної чинності.

Голова ради товариства Є.Сохацька”.

Нарешті ходіння по кабінетах завершилося, і це з полегшенням зустріли Юрій Мушкетик, Олесь Лупій та Орест Сливинський, Євгенія Сохацька, Станіслав Рашевський та його консультант Валентина Доброднева, вже згадуваний Сергій Болтівець, члени ще не так давно створеного Огієнківського Товариства Анатолій Мельниченко та Людмила Бондарчук, родичі Івана Огієнка Ірина Тюрменко, Віктор Огієнко, Григорій Огородник, Григорій Кіщенко, Алла Марушкевич, земляки – Іван Охріменко, Юрій Дорогін, Василь Сташук, Василь Поліщук. У Положенні справді чимало, як на ті часи, незвичного й незвичайного, враховані взаємини митця з владою і влади з культурою; зафіксовано прагнення діяти на рівних, дійсно демократичних, а не відомих підрадянських засадах. Претендент не тільки дає згоду на висунення, а й представляє документи про себе (заповнює листок обліку кадрів, засвідчує свій підпис в установі, де працює, чи нотаріально, відбирає краще з доробку).

По-різному оцінювали фундатори пункт Положення: присудження премії – в Житомирі (15 січня), а вручення – в Брусиліві (29 березня) – і з такою перервою у два з половиною місяця?.. Хтось переконливо сказав на користь такого порядку: лауреат має ”відробити своє” – побувати на батьківщині великого мужа науки й держави, там виголосити промову, мати контакти з земляками Івана Огієнка – і будуть це Дні Івана Огієнка в Україні. Подібне пізніше взяв до свого кодексу Шевченківський комітет: присудження премій у березні в Києві, вручення – в травні у Каневі, на Чернечій горі, на могилі Тараса, хоч потреби в цьому й не було.

І ще нове: Комітет з Огієнківської премії має бути фаховий і незалежний, його утворюють три засновники (по три невідкупних ”кардинали”), він обходиться без експертних суджень, ніхто зі сторони не рецензує, не аналізує доробку претендентів, кожен творець має право на незалежне визнання, як і кожна відзнака має право стати фактором чіткості творчої біографії, елементом іміджу, рекомендацією для загалу.

Зазначено було й авторство Положення, при цьому акцентувалося, що ”анонімність” полегшуватиме можливість ”відійти від справи”, якщо виникнуть якісь ускладнення: фінансові, громадські, політичні тощо.

Переважала певність, що задумане і вже втілюване згуртує навколо Огієнківської премії, навколо імені великого Брусилівця потрібне

для продовження справи коло людей. Перше присудження премії – 15 січня 1995 року в Житомирі, вручення – 29 березня в Брусиліві.

4. Чи не поламає Верховна Рада тризуба?

Несподівано наспіли дострокові перевибори Верховної Ради, в її спікерське крісло ліві посадили Олександра Мороза, кучерявої вроди і неабиякого ентузіазму, райпартгорга з Таращі. Найперше, що негайно зробив цей "завивистий спікер" (між іншим, він у своїй сільськогосподарсько-партійній кар'єрі мав колись зачіпку за Житомирщину), – це повернув до Кабінету Міністрів свого партнера Віталія Масола, той почав обходити ввірені йому міністерства й "викурювати" з них демократів, патріотів України, тих, кого зафіксували біля студентів, що голодували на майдані Незалежності й домоглися свого часу відставки Масола. Тоді й зродилося: "Мороз повертає вчорашніх, масолізує не тільки парламент, а й усю державу". З додатком: "Не без Кравчука", який ще залишався Президентом. В Житомирі ж не пропустили в депутатство Станіслава Рашевського, його опонент Антон Малиновський (теж неабиякої казкової вроди персонаж) став "двоголовим" – обійняв обидві чільні посади: і голови обласної Ради, і голови облвиконкому, згодом – облдержадміністрації, що утворилася замість виконкому. Старі партійні номенклатурники трималися й повертали надійних до посад, що володарюють грішми. З того стали зватися парткоритниками".

"Масолізацією" відрипнулося чи не в кожному районі. У Малині не пропустили вдруге в мери Володимира Студінського, в Житомирі добровільно пішов із мерії нардеп Віталій Мельничук, інакше, з'їли верхи з учорашніх. Чи не єдиний виняток – Брусилів, там не вдалося повернути в крісло містечкового голови попереднього, натомість люди проголосували за нову людину – рухівця, що вів якийсь бізнес. Але невдовзі його запроторили до тюрми... Тут доречно згадати зронене Євгеном Сверстюком: "Радянські раки, відчувши клешнями рідне болото, заголосили про повернення назад і почали рачкувати в минуле".

Найформатніша газета області "Радянська Житомирщина", на якийсь час притлумлена синдромом Алли Ярошинської, своєї газетярки й лідера антиобкомівського "Громадянського фронту", ще й союзної нардепки, тепер, підбадьорена Олександром Морозом, Віталієм Масолом і загальним (не від сорому) почервоінням, не церемонилися ні з виразами, ні з судженнями, якщо йшлося про її забейканий фрак. Письменник і мій заступник в СПУ Анатолій Журавський, згадується, виступаючи у тижневику "Житомир", назвав обласного "флагмана преси" (і цілком заслужено) "пень-колодою на шляху перебудови" (читачі змінили другу літеру у прізвищі члена бюро обкому, головного редактора Панчука з "а" на "е" – і пом'якшили "н", – і вийшло Пеньчук); редакторів ж тижневика за ту публікацію добряче перепало від тоді ще всесильного обкому партії. Тепер ось з 1 серпня 1993 року, коли сповнилося 125-ліття "Про-

світі”, Анатолій Журавський сам редагує газету – і неабияку, а “Слово Просвіти”, видання Всеукраїнського товариства “Просвіта” імені Т.Г.Шевченка (газета зародилася й виходила в Житомирі, а нині – в Києві). Анатолій просить привітати народження газети і в першому ж числі гарантує невеличку публікацію. Рихтую від письменства і козацтва привітання під назвою “Це така гарна новина...”:

“Народжується газета з історичною назвою. Тільки народжується, а її хрещеній матері уже 125. До речі, це не перша нова газета у Житомирі всеукраїнських обширів. Ще до нинішньої неможливої незалежності тут знаходили притулок перші числа “Народної газети”, об’явився всеукраїнський “Народний лікар” (“унікальне видання” – за словами Олеса Гончара) – знаний на багатьох континентах! Ще всежитомирське “Вільне слово”, “Житомирський вісник”, навіть побачив світ єдиний – поки що! – номер “Козацької газети”, звідси сягає близького й дальшого зарубіжжя “Зірка Полин”... Перед ними прихиріли, хоча й цупко чіпляються за час новий, під’яремні видання: “Радянська Житомирщина”, “Радянське Полісся”, – обидві славні бадьорістю “уперед до світлого минулого”, першу з них ще ніхто в цій ділі не обігнав: лає тільки Горбачова, а його попередників возносить у сан святих, одбілюючи Брежнева, доказує, що той зовсім не був випивохою, а вживав оковиту лише вранці, в обід і ввечері, і то для кращого травлення шлунку. Зроджує ця газета інтерес не лише в оплакувачів радянської учорашньої імперії, а й у приїжджого люду, в туристів. Кажуть, що один із них якось купив (у кіоску) біля Житнього ринку свіжий екземпляр “Радянської Житомирщини”. Йому порадили, що оселедці краще загортати в целофан. Той одмахнувся, без поспіху розгорнув газету, аби вкласти оселедця, й аж рота роззявив: на її розвороті – проект Конституції України, незалежної, зрозуміло... В ще радянській газеті! Вернувся і взяв ще двадцять екземплярів!.. Для історії.

Дозволю собі нагадати про велику відповідальність творців нового видання. І перед минулим, – щоб його не зробити поверненням до примар старого. І перед сучасним – щоб підтримати кожен росток нового. І перед майбутнім – щоби нащадки не посміхалися з дрібноти помислів наших.

Можливо, саме “Просвіта” зуміє пробудити приспалий розум, що породжує примари, об’єднати творчі сили інтелігенції, котра не відчуває останнім часом своєї заангажованості, додасть сили слабким, зіб’є пиху з тих, хто зазнався, вчитиме найперше дбати про харч для душі, а потім – для шлунку...

Хай благословить Господь у добру годину і читають люди!

Олексій Опанасюк,

письменник, курінний отаман

Житомирського козацько-гайдамацького коша”.

Невдовзі по тому відбулася розмова з “досвідченим виконробом” (по-старому – “вихователем профтехучилища”) щодо нецільності триматися за вчорашню назву газети, на що той рубо-

нув ладком: "Заперечень не маю, пропонуйте нову назву. Ось буде сесія облради, вона й вирішить"...

Минає чотири місяці й тиждень, як "РЖ" 9 грудня 1993 року вибухає трьохколонковою відсічкою Опанасюкові, який, б'яка, "рівно половину своєї замітки присвятив обпльовуванню "Радянської Житомирщини"... Курінний – сущий хулитель "під'яремної" "Радянської Житомирщини". Що найсмійніше, автор, що підписався О.Науменко (скорше авторка, бо переважає аргументація перекупи з Житнього ринку), "сурйозно" наводить у "відсічі" відомі рядки вірша Володимира Сосюри:

Бій одлунав. Жовто-сині знамена
Затріпотіли на станції знов.
І до юрби полонених
Сам курінний підійшов.

Ось-ось злетить з вуст... (ні, не "Я комсомолец"): "Я – "Радянська Житомирщина"! Стріляй!" Нарікається й на те, хто і що робив у підрадянські часи, а тепер не тієї співає! Є й потуги на узагальнення: "В переломний час людина чи група людей залишається вірними своїм поглядам". І вже суцзя причинність: "Тінь курінного то тут, то там на горизонті уже маячить. І когось уже чекає печатя на його кулі, а тепер уже його слова, такого ж нещадного, жорстокого й підступного". Люди бояться, що от-от "сам курінний спитає"... "Нові курінні розпочнуть своє судилище".

Господи, до чого тільки не вдається "РЖ" в оправдання! На її маячення так відгукнулося "Слово Просвіти" в № 1/5 за 1994 рік: "В критичному азарті, мов колоду до пня, газета притулила героїв хрестоматійного вірша до Олексія Опанасюка, які мають до нього таке відношення, як міліціонер до поросяти, якого грім убив".

Публікація і сам псевдонім О.Науменко (прізвище та ініціал одного з тодішніх директорів шкіл, позаштатного кореспондента, відомого не лише громадською активністю, а й принциповістю, незалежною позицією) в офіційній "РЖ" готувалися, не секрет, за участю облвиконкомівського виконроба і з відома голови обласної Ради та облвиконкому, що всяку критику, навіть побажання кращого в роботі влади чи її стовпів та структур, називав "обпльовуванням". На редакційній літучці головред похвалив О.Науменко, навіть злетіли оплески, однак, що рідко бувало, не обійшлося без опонента, який сказав, що публікації, подібні до "відсічі", не піднімають авторитету газети, бо вони творчо й дієво недолугі. Це не сподобалося головредові, і опонент другодні мав розмову з "губернатором", який переконував, що "цей курінний ходить по Житомиру в шароварах і лякає людей", що "цьому треба покласти край".

Питання про назву "Радянської Житомирщини" справді постало на сесії обласної Ради. За зміну назви газети висловилися депутати В.Дацюк, С.Васильчук, В.Діхтєвський, а потім виступали ті, хто проти, – особливо довго переконував у "достоїнствах" старої назви депутат, що працював на ремзаводі. Цю позицію підтри-

мав і сам п. Малиновський, заявивши, що слово "радянська" – це **наше** слово, і "**Радянська** Житомирщина" – **наша** газета, через **не ми** будемо **радитися** з народом... Депутатська більшість була за ним...

Тож, маючи за собою славу "нещадного, жорстокого й підступного", сякого-такого "підбурювача", не без тривоги за долю справи йду до Антона Малиновського. На часі – висунення претендентів на Огієнківську премію. На диво, подвійний голова, певне, окрилений власним двовладдям, зустрічає радо: кошти для номінацій вже маємо, тепер би ще на гарну медаль напшкребти. Радить звернутися до голови міськради Анатолія Фесенка за зразком, той десь виготовив добру медаль для ветеранів. Положення передає тому ж досвідченому "виконробові" (так, здається, й досі називають – уже цілком офіційно – заступника по виконавчій роботі), а той глибокодумно розглядає його і кладе в папку: мовляв, усьому своя черга, колего!..

Восени 1994 року "Літературна Україна" першою подала виклад Положення та повідомлення про висунення кандидатів на здобуття премії імені Івана Огієнка, ці матеріали передали наше радіо та "Свобода" – отже, й за океаном почули. Посипалися дзвінки, листи, бандеролі з матеріалами претендентів.

5 жовтня того ж року – офіційне звернення до голови облради та облвиконкому, як і до інших фундаторів:

"Розпочинається висунення кандидатів на здобуття Огієнківської премії, з 10 жовтня по 10 грудня 1994 року. Присудження передбачається на 15 січня 1995 року в Житомирі, вручення – 29 березня 1995 року на батьківщині вченого в Брусиліві.

За час до вручення нагород треба виготовити дипломи лауреата премії імені Івана Огієнка та нагрудні знаки з викарбуваним зображенням Івана Огієнка, написом "Лауреат премії імені Івана Огієнка".

Просимо виділити для цієї справи кошти, а також на інші витрати згідно з Положенням про премію ім. Івана Огієнка, передбачити їх і ті 30 млн. крб., що виділені ХХ сесією облради для самих премій, у кошторисі на 1995 рік, розпочати роботу з утворення Комітету в справах премії ім. Івана Огієнка, регламенту його роботи тощо. Десь через тиждень-два рідний досвідчений "виконроб" вийняв Положення з папки й засів над ним, ще через тиждень закипіла робота: і те не те, і те не так, і взагалі: премію затвердив С.Рашевський, але ж головою нині А.Малиновський – тож що це за премія й чия вона буде?.. Та з часом прояснилося: найбільше "виконробові" дошкуляло те, що премією не виходило командувати. А тут іще не всі засновники можуть внести кошти: де їх узяти Товариству Івана Огієнка, що тільки спинається на ноги? "Виконроб" не на жарт лихий: не буде коштів від інших засновників до Нового року – "зроблю премію місцевою, обласною! Зв'яжіться з усіма фундаторами і з'ясуйте, бо лише тиждень залишився" (це вже – мені вказівка).

Премія зависла в "масолізованому" повітрі: виходило, могла замінити єдину – імені Миколи Шпака, що призупинилася у зв'язку з ліквідацією засновника.

5. Як рятівна соломинка для ще не втонулого

Несподівана пропозиція Анатолія Мельниченка, заступника начальника відділу з питань молоді та спорту облдержадміністрації, члена Товариства Івана Огієнка:

-Звернімося до Леоніда Кравчука, першого всенародного Президента України, і до Анатолія Матвієнка, депутата Верховної Ради попереднього скликання, голови її комісії з питань молоді: вони саме створили й очолили Фонд сприяння розвитку мистецтв України.

4 січня 1995 року – факсом до Києва:

"Леоніде Макаровичу!

Анатолію Сергійовичу!

З Новим роком Вас та Різдом Христовим! Запрошуємо очолювану Вами фундацію в коло засновників премії імені Івана Огієнка, що присуджується у п'яти номінаціях за заслуги в галузях літератури, мистецтва, науки, освіти, а також громадської, політичної та церковної діяльності на ниві незалежнення державності України, миру і злагоди в ній. Потрібна матеріальна підмога: на дві премії по 100 мінімальних зарплат, а особливо виготовлення дипломів та медалей, а ще на відрядні та добові витрати для членів комітету з премії тощо – це десь 295 млн. крб. Будемо вдячні за розуміння і увагу. Присудження премії в січні у Житомирі, зрозуміло, за участю трьох представників вашого фонду, а вручення – 29 березня у Брусиліві за участю і засновників, і перших лауреатів.

При відповіді просимо скористатися нашим факсом.

Від імені засновників

Олексій Опанасик, голова Житомирської організації Спілки письменників України".

А в пресі вже повідомлено, що перше присудження Огієнківських відзнак – 15 січня.

Анатолій Мельниченко, як голова оргкомітету зі створення місцевої організації Трудового конгресу України, їде у справах до Києва, зустрічається з його й Фонду сприяння розвитку мистецтв України лідером Анатолієм Матвієнком, той прихильно ставиться до пропозиції – і Фонд сприяння розвитку мистецтв України стає четвертим засновником премії. Анатолій Матвієнко просить дати зразки дипломів і медалей лауреатів, аби виготовити їх до 29 березня – дня вручення нагород.

Мій куратор, третій кабінетний номенклатурник, невтомний служака (на таких трималася вся вчорашня ідеологічна робота) не сподівався на таку підтримку, якийсь час мовчав, а потім зиркнув на зразок диплома, виготовлений художником Юрієм Бирюковим, угледів там тризуба й запитав напевняка: "А нова Верховна Рада не поламає нам цього тризуба?" Відповідаю: "Ні, козацтво не дозволить!" Нарешті, обоє, чи не вперше за ці переробки й утряски, посміхнулися..

Перше засідання Огієнківського Комітету відбулося не 15 січня, як передбачалося, а 2 лютого. В аудиторії № 29 Житомирської обласної наукової бібліотеки під уже згадуваним портретом Івана Огієнка на цьому засіданні так розподілили обов'язки між членами Комітету:

Погрібний Анатолій Григорович – голова Комітету, секретар Ради Спілки письменників України, доктор філологічних наук, професор;

Мельниченко Анатолій Андрійович – відповідальний секретар Комітету, заступник начальника управління у справах молоді та спорту Житомирського облвиконкому;

Сенчило Віктор Феодосійович – скарбник Комітету, начальник управління культури Житомирського облвиконкому, заслужений працівник культури України;

Кононенко Петро Петрович – член Комітету, віце-президент Академії наук Вищої школи, директор Інституту українознавства КДУ ім. Т.Г.Шевченка, заступник голови Української Ради миру, доктор філологічних наук, професор;

Кузьменко Віктор Йосипович – член Комітету, заступник голови Брусилівської районної Ради народних депутатів по роботі виконавчих органів;

Матвієнко Анатолій Сергійович – член Комітету, голова Ради Фонду сприяння розвитку мистецтв України;

Остичук Василь Федорович – член Комітету, начальник управління освіти Житомирського облвиконкому, заслужений працівник освіти;

Родина Галина Григорівна – член Комітету, відповідальний працівник Фонду сприяння розвитку мистецтв України;

Скуратівський Василь Тимофійович – член Комітету, редактор журналу "Берегня", письменник і фольклорист;

Сохацька Євгенія Іванівна – член Комітету, голова Всеукраїнського Товариства Івана Огієнка, декан філологічного факультету Кам'янець-Подільського педінституту, кандидат філологічних наук;

Степовик Дмитро Власович – член Комітету, професор Київської духовної академії, доктор філософії та мистецтвознавства.

Засідання проходило вільно, невимушено, в присутності численних представників преси, радіо, телебачення, громадськості. Перші лауреати – оригінальний, з рідкісним даром непретензійності, один (не заперечує навіть Микола Вінграновський) із предтеч шістдесятників поет Михайло Клименко (за поетичний дебют "Сині очі весни" і нову на той час книгу віршів "Призначаю побачення рястові"), самобутній маляр Олексій Макаренко (за цикл "У кожного цвіту обличчя своє", іконостас "Україна. Реквієм" та ін.), молодий науковець Микола Тимошок (за ґрунтовні дослідження і пропаганду творчої спадщини видатних діячів українознавства, організацію видання творів заборонених раніше літераторів, істориків, етнографів у серії "Пам'ятки історичної думки України"), отець Богдан, настоятель Святомихайлівської церкви, священник Житомирського козацько-гайдамацького коша (за церковну діяльність 1991-1994 років на благо утвердження державності України, миру та міжконфесійної, міжнаціональної злагоди).

Не набрали потрібної кількості голосів восьмеро претендентів, серед них і Євген Гуцало, чий вражаючі правдою й мистецькою вартістю статті ще тільки з'являлися, ще не були об'єднані в

майбутню книгу "Ментальність орди" й тому не змогли знайти найвищу оцінку з боку Комітету.

Затвердили зразки диплома та нагрудного знака лауреата премії. Було продовжено роботу над організаційними питаннями: вирішили, що Комітет діятиме один рік до створення нового його складу, доручили відповідальному секретареві А.Мельниченку продумати пропаганду творчого набутку лауреатів, забезпечити виготовлення фірмових бланків, діловодних штампів та печаток Комітету.

Інформаційними спонсорами премії були обрані газети "Літературна Україна", "Освіта", "Культура і життя", "Житомирський вісник", "Відродження" (Брусилівська районна); згодом до них приєдналися "Час/Time", "Народна газета", "День", "Голос України", які публікують ухвали Комітету, розповіді про знакових огієнківців. Газета "Урядовий кур'єр" від 11 лютого 1996 року з подачі МіАУ-культ зазначила: "Це друга в Україні багатогалузева премія після Шевченківської, яка відповідає багатосторонній діяльності людини, ім'я якої вона носить".

Поле діяльності Комітету розширюється, не обмежуючися лише присудженням Огієнківської премії. Про це свідчить, зокрема, рішення Комітету звернутися до Кабміну України, Міністерства освіти та культури, виконкомів Житомирської та Хмельницької обласних Рад і Київської міськради з проханням підтримати клопотання громадськості про надання Кам'янець-Подільському педінституту, як спадкоємцеві колишнього університету, імені Івана Огієнка, про надання його імені Житомирському училищу культури (є ухвала Українського комітету по відзначенню 110-річчя Івана Огієнка від 1991 року, кілька подань дирекції училища та представника Президента України в Житомирській області), про створення меморіального музею Івана Огієнка в Брусиліві (в хаті, де він народився), сприяти відновленню церкви, в якій він прислужував, розливав воду хрещення, про надання його імені вулиці, що прилягає до обійстя батьків, про увічнення його пам'яті в селі Водотях, яке Іван Огієнко описав у історичному нарисі, про встановлення меморіальних дошок на приміщеннях КДУ, приват-доцентом якого був Іван Огієнко, та медучилища № 1, в якому він закінчував військову фельдшерську школу. Комітет закликав усіх, кому дороге ім'я Івана Огієнка, подбати про видання його творчої спадщини, про створення літопису великого роду Огієнків, вирішив опублікувати розрахунковий рахунок для збирання внесків та пожертв на поповнення фонду Огієнківської премії.

У цьому ж ключі витримано й звернення Комітету до одного з засновників премії – останнього за часом, та не останнього за дієвістю: "21 лютого 1995 року.

Голові Ради Фонду сприяння
розвитку мистецтв України
Матвієнку А.С.

Шановний Анатолію Сергійовичу!

Дякуємо Вам за розуміння й участь у творенні премії ім. Огієнка, у роботі її першого Комітету. Будемо вдячні, якщо над-

ішлете до Комітету свої міркування, побажання, пропозиції щодо поглиблення, уточнення Положення, номінацій премії, діяльності Комітету, взаємовідносин засновників тощо.

Повідомляємо, що для внесення коштів до премії, інших цільових призначень з 20 лютого цього року відкрито р/р № 700311 у Національному банку України м. Житомира, МФО 311034, Фонд І.Огієнка.

Надсилаємо деякі матеріали для зберігання в архівах Вашої установи, як засновника премії.

Цим повідомляємо, що на засіданні Комітету 2 лютого ц.р. розглянуто, окрім присудження премії, ще такі питання:

– про увічнення пам'яті Івана Огієнка на батьківщині в Брусиліві, щоб надати його ім'я вулиці, що примикає до його обійстя, якою він ходив до школи та пішки добирався до Києва, а також створити музей у батьківській хаті, відновити церкву, у якій прислужував, розливав воду хрещення, де брали участь у хорі його батьки, сестри;

– про увічнення його пам'яті у Водотиях, про які залишив історичний нарис; про надання його імені Кам'янець-Подільському музею педінституту та Житомирському училищу культури;

– про встановлення меморіальних дошок у Києві – на будинку КДУ, приват-доцентом якого був, та медучилища № 1, в якому кінчав військово фельдшерську школу.

Комітет просить Вас сприяти виготовленню дипломів та нагрудних знаків для лауреатів премії ім. Івана Огієнка, зразки додаємо.

При потребі користуйтеся конт. тел. 37-42-43, 37-20-96.

Заступник голови Комітету Ол.Опанасюк

Відповідальний секретар Ан. Мельниченко”.

Анатолій Матвієнко на цей заклик щиро відгукнувся, і за його сприяння були виготовлені дипломи лауреатів, що обійшлося в 100 мільйонів тодішніх карбованців. Для медалей потрібно було ще 500 мільйонів, але їх не "нашкресли", на жаль, – складчина збирається й досі.

6. Брусилів віншує перших

29 березня 1995 року. Звичний весняний, достоту вітряний день, але такі людні вулиці містечка. Об 11 годині поклали квіти до пам'ятної стели біля родинного обійстя Огієнків, відстояли мітинг пам'яті та службу Божу, їх вели заступник голови Комітету Олексій Опанасюк і єпископ Житомирський та Овруцький Серафим, священники УПЦ Київського патріархату Богдан з Житомира, Анатолій з Брусилова.

Від родинних осель Огієнків прийшли до районного Будинку культури, де зала в рушниках і уже вщерть наповнена людьми. Член ради Всеукраїнського товариства Івана Огієнка Лідія Василюк, як господиня урочистостей, запросила на сцену (в центрі якої – портрет Івана Огієнка, козаки в почесній варті), голову Огієнківського Комітету, його заступника, відповідального секретаря.

Вступною промовою професора Анатолія Погрібного розпочалося урочисте засідання Комітету.

Лауреатський диплом № 1 одержує талановитий поет Михайло Клименко. Нагорода Олексія Макаренка, який не зміг прибути до Брусиліва, вручається його дружині Олені. Пристрасне "Огієнківське слово" виголошує при одержанні знака й диплома науковець Микола Тимошик. Четвертий лауреат – настоятель Святомихайлівської церкви в Житомирі й козацький духівник, протоієрей Богдан, – став улюбленцем зали, його першим віншує крайовий отаман козацтва Анатолій Шевчук. Нагороджених привітали заступник голови облвиконкому Роман Петронговський, голова Фонду сприяння розвитку мистецтв України Анатолій Матвієнко, голова Брусилівського райвиконкому Володимир Петрівський, народна артистка України Ніна Матвієнко, голова Всеукраїнського Товариства Івана Огієнка Євгенія Сохацька, редактор журналу "Берегиня" Василь Скуратівський, полковник Українського війська Олег Собків, поетеса Наталка Клименко.

Після вручення нагород – переклик поколінь роду Огієнків, його започинає наймолодша гілка – Алла Марушкевич, учителька, правнучка з роду сестри Одарки. Потім промовляють колишній фронтовик, правнук Григорій Огородник – з роду брата Федора; учитель Віктор Огієнко – з роду брата Михайла; шофер, ветеран праці Михайло Кіщенко, прийомний син другої сестри Палажки; Леся Опара (названа на честь Огієнкової доньки Лесі); письменник Валентин Ціпко, правнук Огієнкової дружини Домініки Данилівни Литвинчукової, Валентина Литвинчук та інші.

Цей переклик поколінь роду засвідчив справжній мартиролог учительського, освітянського, майстрового Огієнківського родоводу. Найбільше в розповідях, спогадах – про арешти, висилки, тюрми, конфіскації, переслідування. У залі – тиша, аж терпнуть скроні. Нетерпеливиться тільки заступник голови райвиконкому Віктор Кузьменко, зайшов на сцену, радить кінчати: скільки можна про ці муки, мorduвання? Але люди слухають і просять не заважати. Заступник голови облвиконкому залишає залу, за ним – голова райвиконкому зі своїми. Залишаються лише Віктор Кузьменко та гості з Києва, частина з Житомира.

Зала ж, як і раніше, повна люду. Виступають художні колективи з сіл, де бував малий Іванко то з матір'ю на заробітках, то супроводжуючи в церковній службі священика Сташевського, то записуючи народні пісні, звичаї, то йдучи до Києва, – колективи з Дубрівки, Соловіївки, Озерян. Прекрасні фольклорні групи, золоті голоси – і це в теперішніх зvierоднілих селах... Аж не віриться! Зачарували піснярі Ірина та Володимир Шинкаруки, мистецький гурт "Родослав" із Житомира.

...Впродовж літа 1995 року Комітет розсилав листи з клопотанням про виконання його ухвал – зокрема, про увічнення пам'яті Івана Огієнка. Тричі надсилали до селищної Ради Брусиліва, але її голова П.Лотоцький у відповідь – ні слова. Лише при зустрічі сказав, що "депутати селищної Ради проти Огієнка, не хочуть його знати". В скорім часі антиогієнківців на виборах мера Брусиліва перемагає Анатолій Савчук, член Народного Руху України, бізнесмен. Звертаємося до нього:

“27 листопада 1995 р. **Вчетверге!**

Брусилів, містечкова Рада,
голові Савчуку А.А.

Шановний Анатолію Анатолійовичу!

В Брусиліві народився Іван Огієнка – видатний учений-мовознавець, письменник та видавець, історик та педагог, державний діяч УНР, православний митрополит. З нагоди 110-річчя від дня його народження відбулися урочистості в Україні та за кордоном, чи не вперше вшановано великого трудівника на ниві єднання слов'янських народів, відродження освіти, культури, державності України, професора університетів Києва та Кам'янець-Подільського, а також Варшави (Польща), Брно (Чехія), Манітоби (Канада), чия спадщина дуже цінна і так потрібна нині.

Одним із центрів Огієнківських місць і досліджень стає містечко Брусилів, де він побачив світ і для якого багато зробив. Нині сюди люднішають дороги не тільки переселенські з Чорнобильської зони. Тут встановлено пам'ятний знак біля обійстя Огієнків, є його музейний куточок в середній школі. Щороку тут вручаються республіканські премії ім. Ів. Огієнка, засновані Спількою письменників України, Всеукраїнським Товариством Ів. Огієнка, Житомирською областною радою, Фондом сприяння розвитку мистецтв України. На щастя, збереглося обійстя, де жили батьки, де народився Іван, найменший в сім'ї; хату (після пожежі) відновлено на кошти Івана Огієнка, вона дещо перебудована, але вілліла – отже, маємо як пам'ятку.

В регіоні Брусилова, Коростишева, Радомишля майже немає добрих музеїв – мистецьких, літературних, тим паче багатих національною меморіальністю. На нашу думку, таким може бути Огієнків музей у батьківській оселі (адреса: вул. Лесі Українки, 29). Ентузіасти в Україні та діаспорі вже збирають для нього матеріали, яких з кожним роком буде все трудніше віднайти.

Щоб створити такий музей, вивільнити для нього будинок, потрібно надати житло людям, які мешкають у колишній Огієнківській оселі. Ні районна, ні селищна влада за вирішення цього не бралася, тому Спілька письменників України, представник Президента України в області, Всеукраїнське Товариство Івана Огієнка зверталися до уряду, звідки одержали відповідь, що подібні питання вирішуються на місці. І це так.

Просимо Вас, як виняток, дати згоду на використання для цієї справи однієї квартири з переселенського фонду. Порушення в цьому не бачимо, просто іншого ж виходу немає.

Доцільно також надати центральній вулиці (нині 1-го Травня) ім'я Івана Огієнка, нею він пішки йшов до Києва; вулиці з його ім'ям краще бути в історичній частині містечка, аніж де новітні, хоч і гарні переселенські котеджі. Тут важать і стежки, якими ходили видатні люди.

Бажано питання про музей і вулицю вирішити в поточному році: на березень 1996 року планується вручення премії імені Івана Огієнка

в Брусиліві з участю гостей з-за кордону, а 1997 рік буде оголошено Огієнковим роком, бо сповнюється 115 літ з дня його народження.

Звертаємося до вас особисто й до депутатів проявити увагу та розуміння.

Голова Ради Житомирської організації Спілки письменників України, заступник голови Всеукраїнського товариства Івана Огієнка — О.Опанасюк

Голова Житомирського осередку Всеукраїнського Товариства Івана Огієнка, завкафедри педінституту — Л.І.Бондарчук

Відповідальний секретар Комітету в справах премії ім. Івана Огієнка — А.Мельниченко

Голова обласного об'єднання "Просвіта" ім. Т.Г.Шевченка — А.Журавський".

15 січня 1996 року народилася вулиця Івана Огієнка в його рідному Брусиліві. "Двигун демократії Брусилова" Олена Несторівна Кирилюк подзвонила й повідомила, що ще о 9 годині ранку в день уродин великого земляка на припочатку "його" вулиці зібралися люди, їх привітали містечковий голова Анатолій Савчук, провідник місцевого осередку Народного Руху України Георгій Погорелов, ветеран освіти Микола Новик і вона, перший член Народного Руху в Брусиліві, Олена Кирилюк.

А в Житомирі цього ж дня з 14 години засідав Огієнківський Комітет і було вперше повідомлено про народження вулиці Івана Огієнка в Брусиліві; обнародовано також новий, на дві третини оновлений склад Комітету; розподілили обов'язки між його членами, які після обговорення (виступили С.Болтівець, С. Правденко, Л.Кореневич, Я.Поліщук, І.Верба, О.Чирков, А.Погрібний та ін.) та голосування (голова лічильної комісії С.Правденко) у присутності представників засобів масової інформації ухвалили:

"Підсумки таємного голосування згідно протоколу лічильної комісії затвердити.

Присудити премію імені Івана Огієнка за 1996 рік:

у галузі літератури — **Євгенові Гуцалу** — письменнику (по-смертно) за цикл історико-художніх досліджень "Буслаєвщина, або ж Не вздовж, а поперек каменя...", "Безодня, або ж Іван Грозний", "Все воры", "Ментальність, або ж Творення євразійського простору", "Ментальність орди, або ж Біла Арапія", "Оргія, або ж Ефект Мухомора", "Знак Чечні" та інші;

в галузі мистецтва — **Олександрові Вацеху** — диригенту, хормейстеру, художньому керівнику Житомирської хорової капели "Орея" за створення високопрофесійного хорового колективу, пропаганду і примноження на дбань вітчизняної духовної культури;

Андрієві Чебикіну — художнику — за твори станкової та книжкової графіки останніх років, заслуги в розвитку сучасного українського мистецтва;

в галузі освіти — **Дмитрові Чередниченку** й **Галині Курні** (спільний псевдонім *Оксана Верес*) — письменникам — за створення

національних підручників "Материнка. Український буквар", читанок "Ластівка", "Біла хата", "Писанка", "Зелена неділя", "Світ", концепції "Історії в початковій школі", художньо-методичної хрестоматії "Українське довкілля", посібника для початкової школи "Андрійкова книжка", видання щомісячної українознавчої газети для українського шкільництва "Жива вода", оригінальних художніх творів для дітей, теоретично-методичне розроблення та обґрунтування моделі Малої Академії народних мистецтв і впровадження в життя шкіл України, а також впорядкування та підготовку до друку творів для дітей П.Чубинського, В.Сухомлинського, Л.Полтави і багатьох інших авторів;

у галузі науки – **Андрієві Бурячку** – науковицю – за плідну й багатогранну наукову та педагогічну діяльність у галузі розвитку освіти, культури, науки, укладання "Орфографічного словника української мови", "Словника українських рим";

у галузі громадської, політичної, духовної діяльності, спрямованої на утвердження державності України, миру й злагоди в ній, – **Григорію Гусейнову** – засновникові та головному редакторові журналу "Кур'єр Кривбасу" – за вагомий внесок у духовне відродження України, миру і злагоди в ній".

Не здобули прохідних балів Ніна Матвієнко, Степан Сапеляк – люди відомі, знамениті. Другорядні після засідання Комітету всюдисуща і в даному випадку надоперативна газета "Всеукраїнские ведомости" вийшла з сенсацією: "Ніна Матвієнко на премію Івана Огієнко не потянула". Улюблениця народу, його соловейко, наша землячка, що хоче добра Україні й житомирській стороні, де можновладці дивляться назад, – вона про це говорила принародно... Тепер ті потішалися. А комітетчики не раді тому, що сталося. Сталася ж прикрість: Ніну Матвієнко висунули на здобуття Огієнківської премії за те ж саме, що вона вже була увічнана премією імені Тараса Шевченка, – а це суперечить статусу нагороди, яка носить ім'я Івана Огієнка...

7. Возвищення одного – не завжди приємність для другого, третього!..

Ще одна проблема... Стосовно кандидатур із числа Шевченківських лауреатів, серед них Євген Гуцало, Ніна Матвієнко, Степан Сапеляк, Микола Жулинський. Всі вони, безумовно, люди достойні. Звісно, нагородження першою з цих премій – Шевченківською – багатократно вагомніше – і авторитетом, як найвищої в державі, і її матеріальною вартістю, – отже, схожість умов, хоч би в номінаціях, призводитиме до перетікання Шевченківської премії в Огієнківську, для якої перша може виконувати роль однієї із заслуг. На засіданні Комітету 15 січня 1996 року до Положення було внесено таке: "Не допускається присудження премії імені Івана Огієнка за заслуги, відзначені Державною премією імені Т.Г.Шевченка; Комітет може винести окрему ухвалу про відмову

унесенні прізвищ претендентів на здобуття Огієнківської премії, що є лауреатами Державної премії імені Т.Шевченка, до бюлетенів для таємного голосування, якщо в матеріалах їх конкурсних справ будуть відсутні дані про доробок, вже відзначений Державною премією, або цей доробок становитиме основну частину заслуг, представлених до нагородження Огієнківською премією” (саме так і трапилося з Ніною Матвієнко).

З певною обачністю в першому варіанті Положення було відзначено посмертне лауреатство, а саме: ”Огієнківська премія може присуджуватися посмертно, якщо видатні заслуги в розвитку української державності належать до періоду після 29 березня 1972 року”, тобто після кончини Івана Огієнка. Чи це ми всерйоз такі, що згадуємо й пошановуємо людину тоді, коли її вже немає, чи тому, що заслуги за українське подвижництво не згадувалися й не шанувалися, але тепер бачимо, яка ж це довжелезна черга... І як кортить побачити таку ж довжелезність із числа тих, хто буде за тими, що відійшли. Їх – гуртки, купки поки що. І як важливо підтримати таких.

Було записано таке: ”Огієнківська премія може присуджуватися посмертно, якщо з дня смерті претендента минуло не більше календарного року”. З практики виходить, що їх висування відбулося ще за життя: лауреата премії 1996 року Євгена Гуцала висунула редакція ”Літературної України” за дивовижної сили статті, опубліковані в цій газеті, що склали книгу ”Ментальність орди” (нагороду одержала дружина небіжчика Леся Вороніна); лауреата 1998 року Петра Угляренка ще за рік до його відходу висунув відомий науковець і громадський, церковний діяч Дмитро Степовик за дилогію ”Аж до дня судного” та ”І заплакав Христос” (1996), потім – письменники й облдержадміністрація Закарпаття. 1997 року цей пункт запропоновано викласти так: ”... якщо померлий кандидат у лауреати висувався за життя”.

У першому варіанті Положення було зазначено, що Комітет щорічно обновлюється на дві третини. За перші два-три роки з’ясувалося, що це не на користь: людина за рік тільки ”втягнулася” в комітетську кухню – і тут же лишається поза справою. Не файно, не рентабельно. А гідних підібрати не просто: ще так мало справжніх огієнкознавців, доладної ваги подвижників українства, при Комітеті немає експертів, вдаватися ж до поцінування претендентів на стороні не кращий вихід, тож вирішено було ”попустити гайки” – звісно, тимчасово; тепер обновлення Комітету відбувається поки що на одну третину від загальної чисельності його членів, затверджених засновниками у попередньому році.

Пропонується, щоб Комітет користувався правом висунення претендентів на здобуття Огієнківської нагороди, але в кількості не більше, як двох. Заперечень не було. Але вдається він до цього не часто...

Відомо, що всяка нагорода – це возвищення одного і в той же час не завжди приємність для другого, третього... Інколи то-

чаться гадки, що не має значення, де премія присуджується, якого ймення вона, – взагалі, скільки їх, цих премій, від імені якого народу присуджуються. Як на мене, це не зовсім так: ті, хто творить, де б не жив, прагнуть, як і спортсмени, вершин, вінка не тільки тернового, а й лаврового. Це – їхні стимули, що ведуть до кращого, до мети. Нині в обласних центрах, на всіх землях України є письменники, науковці, громадські й державні діячі, духівники, які не поступаються тим, що утвердилися чи замешкали в Києві, де престол держави, її словесність, де й оточення не тільки збірне, а й одірне. Однак на периферії талантові ой як не просто дочекатися лауреатських пошанувань, якби не такі премії, як Огієнківська, – відзнака молода, ще тільки з п'ятирічним стажем.

Не варто боятися того, як вважає Богдан Сушинський, що в нас багато премій. Виживуть достойніші, відійдуть непотрібні. Доки існують премії, доти будь-яка людина, що має талант, має право на його знакове визнання, матеріальне й моральне заохочення. Премія імені Івана Огієнка – духовна, високоморальна, її володарі – це інтелігенти молодії (а по витоках і древнії) держави, які, опинившись у матеріальній скруті, не похитнулися перед труднощами, багато зробили й роблять. При мізерній зарплаті, нестатках.

Подвижниками є і члени Комітету в справах премії: всі обтяжені обов'язками основної роботи, але знаходять час, аби стежити за розвитком держави та її культури, віддають цьому всі сили, вишукують можливості приїхати на засідання Комітету, не обійти увагою жодного претендента, побувати на батьківщині Огієнка, організувати зустрічі з лауреатами, підтримати їх. У таких є чим жити, хоч не завжди є на що. І вони багаті від тих, хто не знає, куди й що подіти... Вони багаті, бо дух, на відміну від матерії, якщо десь додається, то в іншому місці не убувається. Бачу й їх лицарями духу.

Хочеться, щоб Огієнківська премія жила довго: Україні так потрібні невтомна віра й безупинний чин Івана Огієнка задля свого народу. А через нього – й для цілого людства.

Грудень 1996 року.

Надія Шаварська
м. Вінніпег, Канада

МИТРОПОЛИТ ІЛАРІОН: ТОВАРИСТВО "ВОЛИНЬ" ТА ІНСТИТУТ ДОСЛІДІВ ВОЛИНІ

У 30-у річницю (1972-2002) відходу у Вічність святої пам'яті Митрополита Іларіона, хочу поділитися спогадами співпраці Товариства "Волинь" та Інституту Дослідів Волині з Митр. Іларіоном – Великою Людиною, Учителем нової епохи відродження Української Церкви, Звершителя перекладу Біблії на українську мову, Вірним Сином Українського Народу в Україні і Канаді.